

Nemzeti jelképeink szerepe az identitásban¹

Bizonyára még emlékezünk arra a társadalmi méretű vitára 1989-ben, hogy a függetlenné vált magyar államnak milyen legyen a címere. Mindenki egyetértett abban, hogy vissza kell térni a történelmi országcímerhez. Az egyik tábor a Szent Koronát viselő címer mellett foglalt állást, a másik, meglehetősen éles hangú vélemény a „Kossuth címer” mellett kardoskodott, azzal érvelve, hogy az jobban megfelel a köztársasági államformának, jobban szimbolizálja a néphatalmat (háromszor is szerepelt államcímeként: 1918-19-ben a Tanácsköztársaság kikiáltásáig, 1945-1949 között és 1956-ban).

Ez a vita indított bennünket arra, hogy személyre vegyük a Néprajzi Múzeum több ezer népművészeti tárgyát abból a szempontból, hogy a múlt században, századunk elején milyen formában jutott kifejezésre a nép nemzeti érzülete, miként jelenítette meg az országcímert. Ekkor ért bennünket a nagy meglepetés: a múzeum több mint félezer országcímerrel díszített tárgya között csak egyetlen egy volt, amelyiken a címerpajzs fölött nem a korona szerepelt, hanem helyette egy másik nemzeti jelképünk, az országot oltalmazó Szűz Mária a kiséddel.

Az országcímert a legváltozatosabb módon megjelenítő népművészeti tárgyakkól 1989-ben időszaki kiállítást rendeztünk a Néprajzi Múzeumban, kiadványokat jelentettünk meg, többek között pl. A magyar nép címere c. albumot (Műzsák Kiadó, Budapest, 1990.) és televíziós filmet készítettünk, bizonyítandó, hogy a néphagyomány egyedül a koronás országcímer emlékét őrzi. Arról pedig, hogy a magyar koronát láthatjuk a sokféle egyéni címerábrázoláson, egyértelműen bizonykodik a ferde kereszt, mely szintén nemzeti szimbólumértékkel rendelkezik. Ugyanis bármilyen stilizált vagy heraldikailag kifogásolható a címer megjelenítése, a kereszt ferde ábrázolása a népi tudatban a magyar koronát mint nemzeti jelképet képviseli. Így tehát az országcímerrel foglalkozó újabb heraldikai írások azon állítása, miszerint a korona nélküli ún. Kossuth-címer a népművészetben található meg, teljesen alaptalan.

A néprajzi tárgyak bizonyossága szerint a reformkorban már egyre határozottabban kifejezésre jutott a nemzeti önérzet a népművészetben. Ennek egyik jellemző példáját képviseli az az 1835-ben készült debreceni mángorló, amelyen az országcímer képe alatt a következő feliratot olvashatjuk:

*Még lesz egy Magyarnek testiben Vér ere,
Sérthetetlen marad Országá Czimere.*

Ennek az ábrázolásmódnak előzményét a Rákóczi-szabadságharc zászlain és rézpénzein találhatjuk meg. Ugyanis ezeknek egyik oldalán a magyar országcímert, a másikon a kiséddel tartó Szűz Mária alakját láthatták a Rákóczi zászlói alá állt jobbágyok. S hogy a szabadságharc bukása után feledésre kényszerített nemzeti szimbólumok megőrződtek a népi tudatban, és azok elválaszthatatlanul összefonódtak az 1848-as forradalommal, arról szintén van tárgyi bizonyítékunk. A rosznyói csizmadiacéh intarziás padjának ülőlapján 1705-ös évszám kíséretében látható Rákóczi rézkrajczárosáról ismert országcímer képe, a pad karfáján pedig a következő felirat olvasható: „Újította Abonyi Pál Atya mester 1848”.

Bizonyosan ez a történelmi tudat és nemzeti önbecsülés is közrejátszott az 1848. évi XXI. törvénycikk kicsikarásában, melyben a Habsburg uralkodó első alkalommal mondta ki, hogy „A nemzeti szín és az ország czimere ősi jogaiba visszaállítatik”. Ez pedig egyértelműen

¹ Elhangzott a XXIV. Honismereti Akadémián, Csongrádon, 1996. június 25-én. (Szerk.)

tanúskodik a magyar nép nemzeti jelképeire való ragaszkodásáról. A szabadságharc bukása után, a Bach-korszakban ez adott erőt a nemzeti ellenálláshoz. A nemzeti jelképek tömegével jelentek meg nemcsak a dísz tárgyakon, hanem az egyszerű, mindennapi használati eszközökön is. A szabadságharcra, a nemzeti függetlenségre emlékeztető országcímer jelen volt minden parasztházban, polgári lakásban az emléktárgyakon, dísz tárgyakon, faliképeken, háztartási eszközökön. A kiegyezés után, a millennium közeledtével a világkiállításokra kerülő paraszti műalkotásokon szinte kivétel nélkül szereplő országcímer pedig már mintegy a nemzeti védjegyet jelentette és képviselte. A tehetséges faragópásztorok, ügyeskezű népi iparosok a világkiállításokra küldendő tárgyaik díszítőmotívumai közé nagy előszeretettel komponálták a nemzeti jelképeket: a nemzeti színt, az országcímet, a magyar koronát.

Az az öntudat, amely a jobbágyorsorból szabadult múlt századi parasztembereket arra motiválta, hogy lakóházaik homlokzatára vakolatdíszként a koronás országcímet állították, a nemzethez való tartozást demonstrálta, a magyarságára büszke állampolgár természetes megnyilvánulása volt, hasonlóképpen március 15-e zászlóddíszrel való ünnepléséhez. Erről az érzelmi szféráról, nemzeti öntudatról vallanak az országcímeres múzeumi tárgyak, azon üzenetet közvetítve a ma emberének, hogy minden nehézség közepette is büszkének kell lennünk ismét teljes jogot nyert nemzeti jelképünkre, az ezeréves államiságunkat képviselő történelmi országcímerünkre. A címerképek a hátsó borítón láthatók.

Selmecezi Kovács Attila

Múzeumbaráti körök szerte az országban

Több évi előkészület után, 1996. május 6-án, Budapesten, a Néprajzi Múzeumban megtartották a Múzeumbaráti Körök Országos Szövetségének alakuló közgyűlését. Ezen az alapszabályt alkotó, tisztikart választó közgyűlésen nagyon világosan megfogalmazódott, hogy a Múzeumbaráti Körök Országos Szövetsége (MUKOSZ) lesz hivatva az országban a legkülönfélébb formákban (és neveken) és módokon működő, vagy csak formálisan létező múzeumbaráti körök tevékenységét, a körök önállóságát semmiféleképpen sem veszélyeztetve, koordinálni. Ezen koordináció segítségével kívánja a múzeumbaráti körök társadalmi beágyazottságát és szerepét növelni, főleg pedig részben egymásközi, tehát belső; részben pedig külső információs munkát kifejtteni a múzeumügy népszerűsítése érdekében. Az is feladata kell hogy legyen a Szövetségnek, hogy bizonyos szükséges esetekben ellássa a múzeumbaráti körök egységes képviselőjét.

Az alakuló közgyűlés, azon túl, hogy a lehető legrövidebb időn belül bejegyezteti a Szövetséget; legelső és alapvető fontosságú feladatának azt határozta meg, hogy feltérképezi az ország valamennyi múzeumbaráti körét, vagy körri kezdeményezését különös tekintettel azokra a körökre, amelyek az előkészületi munkákból valamilyen ok miatt kimaradtak és az alakuló közgyűlésen sem vettek részt.

A MUKOSZ szervezői – hosszú idő óta a magyar múzeumügy és ezen túl a múzeumok társadalmi kapcsolatainak szolgálatában álló neves szakemberek – azért is fogtak ehhez a szervezőmunkához, mert tapasztalatból tudják, ismerik a magyar múzeumbaráti körök (vagy más neveken futó hasonló, vagy azonos célkitűzéseket követő közösségek: egyesületek, egyletek, bizottságok, társaságok, társulatok, társaskörök stb.) helyzetét, tevékenységüket; megítélésüket a múzeumok, a muzeológusok, a múzeumokat fenntartó testületek, nemkülönben a szaktudományok és a közművelődés, illetve a tudósok-kutatók; a közművelődés ilyen-, vagy olyan munkatársai részéről. Már említettük, hogy az országban létező múzeumbaráti körök – már ahol vannak – a legnagyobb változatosságot mutatják. Életükben, működésükben bizonyos ciklikusság is tapasztalható: egyes időszakokban aktív, mozgalmas arcukat mutatják, máskor pedig csak vannak, alig adnak magukról valamilyen életjelt, sok esetben gyakorlatilag időlegesen meg is szűnnek. Ennek a „hullámvásznak” hármas oka van.